

Іванцова Т.,

студентка ННІ педагогіки

Науковий керівник – О. А. Гордієнко,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Морально-естетичне виховання молодших школярів на у процесі вивчення казок на уроках літературного читання

Мета вчителя – виховати зі своїх учнів цілеспрямованих, чесних, відкритих для спілкування та праці людей. Виховання – процес формування всебічно розвиненої особистості, а навчання – найважливіший засіб виховання, під яким розуміється процес передачі та активного засвоєння знань, умінь і навичок. Навчання рідної мови у вітчизняній методиці завжди розглядалося в нерозривному зв'язку з розвитком і вихованням учня. Розвиток же особистості залежить від навколишнього мовного середовища, а це світ текстів, які ми чуємо, читаємо, вимовляємо.

Проблеми морально-естетичного виховання завжди привертала увагу психологів та педагогів-методистів: А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського, А. І. Грицієнко, С. О. Герасімова, Б. Т. Ліхачова. Моральне виховання – поступальний, багатогранний процес, що здійснюється на основі комплексного підходу і передбачає формування моральної свідомості учнів, моральних переконань, почуттів та морально-етичних норм поведінки. Тому завдання морального виховання полягає в утвердженні принципів загальнолюдської моралі, людської гідності, національної свідомості, патріотизму, порядності, злагоди між людьми, доброти, милосердя та інших

чеснот, формування морально-етичних знань, навичок свідомої культурної поведінки.

Естетичне виховання належить до невід'ємних компонентів виховної системи початкової школи, що практично реалізується в єдності зі світоглядним і розумовим, морально-етичним, фізичним і трудовим зростанням молодших школярів і виступає як необхідний фактор усебічного розвитку особистості, облагородження людини. Естетичним вихованням називається цілеспрямоване формування естетичного ставлення до життя, праці, громадської діяльності, природи, мистецтва, особистої поведінки. Отже, естетичне виховання в процесі навчання забезпечується вивченням усіх навчальних дисциплін, але серед них особливо важливе значення мають предмети художньо-естетичного циклу, до якого належать література, музика, образотворче мистецтво, хореографія, народознавство, українознавство, історія культури. В ході вивчення цих предметів учні знайомляться з творами мистецтва, отримують знання з різних видів мистецтва і оволодівають уміннями і навичками художньо-естетичної діяльності, займаються самостійною творчою діяльністю. Таким чином, естетичне виховання в навчальній роботі спрямоване на розвиток і формування естетичних поглядів, смаків, розвиток мистецьких нахилів, здібностей, а в позанавчальній – також на організацію вільного часу школярів [1; 11].

Якнайтісніше пов'язати навчання і виховання, спираючись на багатство рідного слова, допоможе застосування текстоцентричного підходу. Виходячи з тексту, який опрацьовується на уроці, вчитель формує виховну мету, активізує мислення учнів, яке розвивається у процесі аналізу, порівняння, зіставлення, узагальнення, побудови різного роду міркувань.

Важливу роль у морально-естетичному вихованні молодших школярів відіграє казка. Як зазначив В. Гнатюк, "казки належать до найдавніших витворів людського духу і сягають у глибину таких далеких від нас часів, якої не досягає жодна людська історія" [2; 27]. Казка – невід'ємна складова народної педагогіки. "Казка, гра, фантазія, – писав В. О. Сухомлинський, – животворне

джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень... Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, в них – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного" [4; 252].

Казка збагачує життєвий досвід школярів, розвиває їх естетичний смак, творчі здібності. Читаючи твори цього жанру, діти вірять у добро і красу, в них виникає бажання завжди боротися за правду та справедливість.

На думку В. О. Сухомлинського, казка – активне естетичне мистецтво, яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю. Вона оволодіває почуттями учнів, тому що через казку діти пізнають світ не тільки розумом, але й серцем. "Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінне джерело виховання любові до Вітчизни" [4; 101].

Наш невеликий педагогічний досвід свідчить про те, що казка не просто несе певну інформацію, а викликає в дитини емоційні переживання. Художнє слово стає тоді витвором мистецтва, коли містить у собі естетичну цінність, коли між казкою та учнем виникають естетичні взаємини. Саме завдяки цьому контакту відбувається емоційне переживання.

Отже, кожний казковий твір викликає у дитини певні емоції (радість, сум, ненависть, обурення, переживання, біль). Це не просто здатність людини передати ці відчуття, а здатність казки викликати ці почуття. Взагалі, будь-яке мистецтво неможливо оцінити без пережитих емоцій, які складають внутрішній стан дитини. Читаючи казку, дитина входить у фантастичний світ, починає жити описаною дійсністю, життям свого героя. І сприймає це все посправжньому [3; 27]. І тому, на нашу думку, саме казка стає могутнім засобом виховання позитивного ставлення як до оточуючих, так і до самих себе.

Під час проведення уроків ми зважали на поради методистів, що під час вивчення казкових творів, доцільно поглиблювати знання учнів про моральні норми та виховувати культуру людських взаємин [3; 14].

Робота над казкою також сприяє естетичному розвитку маленького читача (наприклад: опис зовнішності героїв, природи, бачення краси в усьому, особлива "казкова" мова розповіді). Казка стає для учнів сходинкою до таємничого світу літератури та мистецтва. Як показує досвід, учні залюбки читають, програють та придумують своє продовження казки, висловлюють свої бачення та міркування щодо казок, люблять їх переказувати та інсценізувати. Дітей приваблює фантастичне, незвичайне і водночас захоплюючий сюжет та ненав'язливість повчання.

Так, метою уроку на тему "За добро добром платять. Українська народна казка "Кривенька качечка" є розвивати вміння міркувати про життєві цінності, цінувати дружбу, відданість; виховувати почуття поваги одне до одного, співчутливість, вміння робити добрі вчинки, вбачати красу навколишнього середовища, бути відповідальним за свої вчинки. На уроці за темою "В. Чухліб "Заячий холодок" мета – виховувати щедрість, дружелюбність, ввічливість, відповідальність за свої вчинки. На уроці за темою "Ганс Крістіан Андерсен "Принцеса на горошині" виховуємо милосердність, співчуття, справедливість, прагнення допомогати в біді. На уроках літературного читання, крім традиційних видів діяльності учнів, пропонуємо учням перегляд мультфільмів та кінофільмів до казок та їх обговорення; словесне малювання героїв казок; інсценізації уривків із твору; роботу за ілюстраціями до казок ("озвучування" діалогів героїв трору, знаходження рядків з тексту до ілюстрації, бесіди за ілюстрацією), ігри за сюжетом казки.

На матеріалі змісту прочитаного тексту казки можна організувати ігри-драматизації, у яких ролі виконують самі діти. Тут використовуються костюми або їх елементи і навіть декорації. В іграх-драматизаціях сюжет часто служить канвою для імпровізації. Це можуть бути сюжети казок (І. Франка "Ріпка", "Лисичка і журавель", Ю. Ярмиша "Зайчик і Вовчик", Н. Забіли "Корінці та вершечки" та ін.). Ігри за сюжетами казок часто переходять у самостійні творчі ігри, де учасниками вносяться творчі доповнення. Окрім ігрових стосунків, які з'являються за сюжетом, виникають і реальні стосунки, тому діти засвоюють

моральні норми поведінки між людьми, у цьому разі між однолітками, вчать, домовлятися, обговорювати, вносити пропозиції. Сюжети ігор за змістом допомагають засвоювати норми соціальної поведінки. Так, читання оповідань В. Сухомлинського "Скажи людині: "Доброго дня!", "Сьома дочка", "Соромно перед соловейком" дозволить звернутися до правил поведінки, до виховання позитивних звичок.

Учень початкових класів вже вміє висловити своє ставлення до явищ життя, тому важливим є не лише читання літературних творів, але й подальша бесіда за їх змістом, розгляд ілюстративного матеріалу. Звернувшись до улюблених дітлахами казкових сюжетів, проводимо гру "Створи схожу казку". Цю гру-творчість можна ускладнити, пропонуючи такі завдання: придумати інший кінець казки "Ріпка" І. Франка або придумати інший поворот подій у казках "Лисичка і журавель" І. Франка, "Журавель та чапля" О. Пчілки, "Корінці та вершечки" Н. Забіли. Використання таких сюжетно-рольових ігор дозволяє активізувати уяву дітей, спрямувати її на створення власних ігрових сюжетів, визначити почуття та риси характеру людини: щирість, чуйність, товариськість, повага до друзів ("Коза-дереза"); доброта, порядність, гостинність ("Цап та баран", "Лисичка та журавель", любов та повага до батьків, сміливість, мужність, чуйність, працьовитість ("Кирило Кожум'яка", "Котигорошко", "Дідова дочка та бабина дочка", "Мудра дівчина").

Варто відзначити, що робота над казкою не повинна обмежуватись лише рамками уроку. Позакласне читання, відвідування літературних та драматичних гуртків, лялькового театру та театру юного глядача – усе це урізноманітнює вільний час дітей, робить його змістовним та цікавим.

Отже, казка – джерело повчальних розваг для дітей і нескінченна тема для творчості. Вона допомагає розвивати дітей, вчить їх бути добрими, чуйними не силоміць, а через висновки самої дитини. Казки служать моделями правильної поведінки для дітей, своєрідно готують їх до можливих складних ситуацій у житті, допомагають вирішити особисті проблеми у спілкуванні.

Список використаних джерел та літератури

1. Глазунова Л. Естетика з пелюшок: Про проблеми естетичного виховання // Освіта. – 1993 – № 9. – С. 11.
2. Дунаєвська Л. Ф. Українська народна проза (легенда, казка). Еволюція епічних традицій. / Лідія Францівна Дунаєвська – К.: Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 1997. – 447 с.
3. Ватаманюк Г. В. Інтелектуальна гра як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів // Початкова школа. – 2008. – № 6. – С. 65.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибр. твори: У 5-ти томах. – К.: 1976. – Т.3. – С. 9 – 283.